

Přeshraniční problematika na odborných akcích za účasti výzkumného týmu Sociologického ústavu AV ČR

Dislokovaný výzkumný tým Sociologického ústavu AV ČR v Ústí n. L., zabývající se již několik let systematicky problematikou českého, resp. česko-německého pohraničí, uskutečnil v závěru roku 1994 rozsáhlé anketární šetření na území hraničícím s Německem. To bylo vymezeno jako 14 okresů od Prachatic po Liberec, názory 1236 respondentů „zastupují“ 1 437 tis. obyvatel zde žijících. Věcná šíře získaných dat, byť zatím pouze v prvním stupni třídění, umožňuje jak prohloubení našich dosavadních dílčích poznatků, tak postupně formulovat obecné pravidelnosti, zákonitosti či tendence. Hlubší zpracování tematických okruhů bude publikováno příslušnou formou jednotlivými členy týmu zejména v tomto roce a završeno monografií.

Záměrem této zprávy je informovat o vybraných aktivních účastích na odborných akcích, a zároveň představit řešenou problematiku v širších souvislostech dalších stěžejních příspěvků. Pro prezentaci na vesměs mezinárodních akcích jsem zvolil tato témata:

1. Posouzení specifiky pohraničního území.
2. Konkrétní projevy v bydlišti respondenta, způsobené otevřením hranic a rozvojem styků s německými sousedy.
3. Překážky rozvoje a charakter přeshraniční spolupráce.
4. Činnost euroregionů v česko-německém pohraničí.

Hodnocení přitom vycházelo z odpovědí základního souboru, dále členěného na 4 oblasti (Jihozápad, Západ, Severozápad a Sever), využito bylo rovněž doplňkového šetření od 300 osob zejména z okresů Most a Teplice. Podle zaměření jednotlivých akcí jsem svá vystoupení účelově upravoval.

Konference *Transformační a rozvojové procesy v česko-polském přihraničí*, organizovaná PIN – Institutem Śląskim Opole pod vedením ředitele prof. dr. Krystiana Heffnera se konala 19.-21. 4. 1995 v Opole, Ostravě a zakončena byla odbornou exkurzí z Frýdku-Místku přes Opavu a Zlaté Hory do Polska.

Součástí konference byl slavnostní oběd ve známém Polském domě v Ostravě za účasti polského konzula. Prezentováno bylo více než 30 příspěvků s převahou polských referujících, tematicky byly zastoupeny fyzická i sociální geografie, dílčí obory jako např. cestovní ruch, aspekty demografické, historické, administrativně správní i regionálně politické a prostorově plánovací, posuzované v obecné rovině, jakož i hodnocené na konkrétních příkladech (územích). Ve svém příspěvku jsem ukázal na specifika území na styku Německa, Polska a České republiky, pod názvem *Euroregion Nisa – severní část česko-německého pohraničí* bude publikován v připravovaném sborníku.

Jedinou v cizině konanou akcí bylo symposium *Regionální rozvoj přes státní hranici – příklad Euregia Egrensis* (severovýchodní Bavorsko – Fojtsko/západní Krušnohoří – severozápadní Čechy) v Markredwitz. Akci ve dnech 27.-28. 4. pořádá Ústav pro výzkum rozvoje venkova Horních a Středních Frank ve spolupráci s Technickou univerzitou Chemnitz-Zwickau (prof. dr. Peter Jurczek). Symposia se zúčastnilo přes 50 zástupců veřejné správy, vysokých škol a výzkumných ústavů ze všech částí Německa. Zaznělo však jen 8 referátů, týkajících se přeshraniční spolupráce na všech hierarchických úrovních, jakož i sledovaných z různých aspektů. Těžiště akce proto spočívalo v diskusi.

Zastoupeny byly příspěvky s evropským, resp. středoevropským přístupem, spolkové (německé), zemské (bavorské) i regionální („Trojzemí“) pohledy německých účastníků, čeští referenti (kromě mě ze Západočeské univerzity) se zaměřili na mezo- až mikroúroveň. Na rozdíl od německých kolegů, u nichž převažovaly prostorově plánovací a organizačně správní hlediska, naši účastníci upřednostňovali sociologické hodnocení. Jednotlivé příspěvky se zabývaly překážkami a šancemi přeshraniční spolupráce, působením otevření hranic na obyvatele vybraných obcí na obou stranách hranice, dopravního spojení západočeských měst a zahraničním cestovním ruchem v lázeňských střediscích. Ve sborníku bude zařazen rovněž příspěvek *Sociologické hodnocení přeshraniční spolupráce na příkladu Euregia Egrensis*. Společně s dr. Dokoupilem (PF

Plzeň) jsme poskytli krátké interview bavorskému rozhlasu.

Poslední akcí, na kterou bych chtěl upozornit, je 5. zasedání Německo-česko-slovenského pracovního společenství (DCSAG) při Akademii prostorového výzkumu a územního plánování (známého pod označením ARL, se sídlem v Hannoveru). Ing. Alois Slepíčka, DrSc., který řídí českou část, zorganizoval toto setkání v Plzni ve dnech 28. a 29. 4. t. r. Vedle vlastního jednání a odborné exkurze byli všichni účastníci přijati primátorem města ing. Proškem za účasti náměstka ministra hospodářství ing. arch. Mencla. Na akci byli rovněž přítomni vedoucí představitelé jak německé Akademie für Raumforschung und Landesplanung, tak Společenství pro hraniční a přeshraniční regiony v Evropě prof. von Malchus a prof. Kistenmacher.

Jednání, probíhající na Pedagogické fakultě, mělo základní téma Přeshraniční spolupráce České republiky s Německem a Slovenskem v prostorovém plánování a doplňkové, v němž byla představena Plzeň z pohledu územního plánování a regionálního rozvoje (dr.

Chochole). Ze základních referátů upoutalo zejména vystoupení ing. Pallagst z Univerzity Kaiserslautern, založené na systematickém studiu přeshraniční spolupráce ČR se všemi sousedy. Rovněž příspěvky slovenských kolegů, týkající se podunajské, ale i karpatské spolupráce, poskytly obohacení dosavadních poznatků, jakož i možnost srovnání s děním na hranici česko-německé. Do připravovaného sborníku, který vyjde u nás i v Německu, jsem přispěl článkem *České pohraničí a přeshraniční česko-německá spolupráce*, v němž jsem se zaměřil na reflexi pohraničí obyvateli a státem, územní diferenciaci konkrétních projevů a překážek, formy, možnosti a zajištění přeshraniční spolupráce.

Aktivní účast na odborných akcích a jejich průběh ukázaly, že problematika pohraničí a přeshraniční spolupráce patří k aktuálním otázkám dnešní praxe, politiky i vědy. Zároveň je také příspěvkem k evropským integračním procesům, a to probíhajícím na základě regionalistického principu.

Milan Jeřábek

I. A. Bláha (1897-1960)

(k 35. výročí úmrtí)

Inocenc Arnošt Bláha byl mnohostrannou osobností – sociolog, etik, filozof, pedagog, politolog, kulturolog, religionista, literát, publicista, redaktor, editor. Nejvýrazněji se však zapsal do povědomí kulturní veřejnosti jako sociolog.

Už jako profesor reálky v Novém Městě na Moravě měl pro svá sociologická bádání „tři laboratoře“: školu, spolkový život, politickou scénu. Po sociologickém studijním roce 1908/9 v Paříži u E. Durkheima aj. publikoval řadu sociologických statí – *Vývoj pozitivnosti v sociologii*, *O některých jevech současně sociologie*, *Organistická sociologie*, *Psychosociologický objektivismus*, *O sociologických metodách* (1912), *Kritický realism v sociologii* (1913). Jeho habilitační spis s názvem *Město. Sociologická studie* (1914) nebyl Vídní z politických důvodů potvrzen. To učinila až česká vláda v roce 1919. V roce 1921 byl jmenován mimořádným a v roce 1924 řádným profesorem

sociologie a stal se ředitelem sociologického semináře na Filozofické fakultě v Brně. Platí za spoluzakladatele sociologie v Československu. (Od roku 1925 působil též jako místopředseda Masarykovy sociologické společnosti.) Bláhovými teoretickými plody let dvacátých je řada sociologických statí, dále sborník sociálněpsychologických a sociologických článků *K psychologii doby* (1922) a především sociologické monografie *Sociologie sedláka a dělníka* (1925) a *Sociologie dětství* (1927).

Mezníkem v Bláhově činnosti sociologa byl rok 1930, kdy založil *Sociologickou revui*, orgán sociologického semináře a později Masarykovy sociologické společnosti, který pozvedl na evropskou úroveň. Inicioval a organizoval nejrůznější sociologické výzkumy vrstev, lokalit a regionů a sociálních jevů. V témže směru šly i jeho návrhy na zakládání vědeckých výzkumných ústavů (např. Výzkumného ústavu dělnického). V třicátých letech vydal *Dnešní krizi rodinného života* (1933) a svou nejrozsáhlejší monografii *Socio-*

logie intelligence (1937). Tato léta představují vyvrcholení Bláhovy sociologické činnosti.

Za druhé světové války byl Bláha umlčen a pronásledován gestapem. Přesto se mu podařilo vydat stať *Selství ve světle sociologie* (1941). Po válce obnovil *Sociologickou revue*, připravil výzkum Brna a pohraničí, učinil sociologii jádrem Vysoké školy sociální (jím v roce 1947 založené) a napsal cenné stati jak rázu obecného (*Jak se dívat sociologicky na život*), tak speciálního (*Sociologie náboženství*, *Sociologie rozhlasu* aj.). Opět umlčen, tentokrát mocí „vítězného února 1948“, mohl zase „promluvit“ až posmrtně (zemřel v roce 1960) statemi *Sociologie vědy* (1965), *Česká sociologie* (1968) a především pak syntézou svého celoživotního sociologického poznávání a myšlení, dopsanou v roce 1958 – *Sociologie* (1968).

Bláhova sociologická teorie se vytvářela postupně, jak to liší J. Obrdlíková ve svých statích *Sociologická teorie Arnošta Bláhy* (Sociologický časopis 1968, č. 3) a *Sociologická metoda I. Arnošta Bláhy* (ve sborníku Brněnská sociologická škola, Brno 1966) a L. Nový ve statí *Konfrontace typů metodologie společenských věd. Inocenc Arnošt Bláha* (v Antologii z dějin českého a slovenského filosofického myšlení – od roku 1848 do roku 1948, Praha 1989).

Ve své *Sociologii dětství* (1927) poprvé operuje s pojmem *sociální situace*. Život národa či společnosti je podle něj systémem federovaných (tj. z hlediska vědce stejně důležitých) sociálních funkcí. Tuto svou koncepci „federativního funkcionalismu“ Bláha poprvé formuloval ve své *Sociologii intelligence* (1937).

Metodologicky navazuje Bláha na svou teorii. Ze subjekt-objektové relace v poznávacím procesu, a tedy z účasti objektu v něm, plyne Bláhův požadavek empirické metody. Sociální jevy je třeba studovat „jako věci“ (Durkheim), což předpokládá zbavit se všech apriorismů, které „zabarvují“ naše poznání, takže objekt (sociální jev) nemůžeme pak vidět v jeho čirosti.

Nejde však, na druhé straně, jen o zkoumání objektivně postižitelných sociálních fakt (tj. prvku institucionálního), ale i o subjektivní stránku sociálních jevů. Toto „zesubjekti-

vizování“ metodologického objektivismu vede Bláhu k požadavku, aby sociolog studoval společnost i ve svém vlastním „já“. Jde o Bláhovu metodu tzv. *sociální introspekce*, kterou však chápal jen jako určitý korektiv a doplněk metod objektivního pozorování a zkoumání. Tento metodologický pluralismus chránil Bláhovo dílo před jednostrannostmi metodického monismu, metodické výlučnosti, např. jen kvantitativního rozboru. Proto Bláha vždy zdůrazňoval, že nestačí daný problém jen analyzovat, ale že je nutno dané prvky opět syntetizovat v jednotu. I k tomuto požadavku vede Bláhu jeho celostně funkční nazírání na sociální život.

Sociální jevy jsou jevy *sui generis* (Durheim). Proto Bláha žádá nedopouštět se simplismu, tj. zjednodušování sociálních jevů – jejich převádění na psychologické (či až biologické) pole a vysvětlovat je pak principy psychologie (či biologie).

Bláha též varuje před simplismem quasi-sociologickým, tj. vysvětlovat sociální jevy jen z jednoho sociálního faktoru (jen náboženského, nebo pouze politického, anebo toliko hospodářského apod.).

Bláha byl pro angažovanost sociologického poznání. Požadoval však nesměšovat čistou vědu (zjišťující to, co jest) s její aplikací na sociální skutečnost.

Význam I. A. Bláhy pro československou sociologii je nepopíratelný. Je jednou ze zakladatelských osobností naší sociologie svou kritickorealistickou koncepcí federativního strukturfunkcionalismu a i určitým přínosem metodologickým (nejen svou metodou sociální introspekce). Jeho sociologická práce má od počátku tři význačné rysy (J. Obrdlíková): je monografická, vychází ze zřetelů praktických, a opírá se o výsledky vlastního výzkumu i výzkumu jiných. Vytvořil – kolem *Sociologické revue* a účastí kolegů a žáků ve výzkumech – Brněnskou sociologickou školu. Lišila se od Královky Pražské sociologické školy úsilím o aplikaci výsledků sociologického bádání. To se však ze strany J. Krále, tak i ze strany některých nesociologů (např. Arna Nováka) nesetkávalo s patřičným pochopením. Třeba však říci, že k tomu do určité míry přispíval sám Bláha značnou mírou etizace až moralizujícího